

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 47 Volume: 9 Issue: 47

Aralık 2016 December 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SİCİLL-İ AHVÂL DEFTERLERİNE GÖRE SİİRT DOĞUMLU GAYR-İ MÜSLİM MEMURLAR (1879-1909)

SİİRT BORN NON-MUSLIMS GOVERNMENT OFFICIAL ACCORDING TO SICILL-I AHVAL REGISTRIES (1879-1909)

Ömer KUCAK*

Öz

Çalışmamızda Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan Sicill-i Ahvâl Defterlerinde kayıtlı olan Siirt doğumlu gayr-i müslim devlet memurları tespit ederek inceledik. Siirt doğumlu 18 gayr-i müslim memur tespit ettik. Sicill-i Ahvâl Defterlerindeki kayıtlar incelenerek Siirt doğumlu gayr-i müslim memurların baba adları, aile lakapları, babalarının meslekleri, eğitim durumları, memuriyete başlama yaşları, aldıkları maaşlar, görev yaptıkları yerler ve görevleriyle alakalı önemli veriler elde edildi.

Çalışmaya bütünlük katma adına XIX. Yüzyılın son çeyreğindeki Siirt'in idari yapısı Devlet ve Vilayet Salnamelerinden faydalanılarak ortaya konuldu. Sicill-i Ahvâl Defterleri hakkında bilgi verilerek kayıtların ehemmiyeti üzerinde duruldu.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Gayr-i Müslim, Sicill-i Ahvâl Defterleri, Memur, Osmanlı Devleti.

Abstract

In this study, we have analysed the Siirt born non-Muslim government officials who registered in the Sicill-i Ahval Books in The Prime Minister's Ottoman Archives. We have determined 18 non-Muslim government officials. By examining the records in the Sicill-i Ahval Books some significant information obtained related to the their father names, family nicknames, father's professions, educational situations, date of starting to service, their age, their salaries, their place of employment and their duties.

In order to add integrity to this work, the administrative structure of Siirt in the last quarter of the century was given by benefiting Vilayet Salname's. The importance of the records were emphasized by giving information about Sicill-i Ahval Books.

Keywords: Siirt, Non-Muslims, Sicill-i Ahval Registries, Government Official, Ottoman Empire.

GİRİŞ

A- Sicill-i Ahvâl Defterleri

Osmanlı devlet teşkilatında görev alan memurların özel ve memuriyetleriyle alakalı hal tercümelerine konu olan bilgilerin kaydolunmasına Sicill-i Ahval ve bu kayıtlar sonucunda oluşan defterlere de Sicill-i Umumi Defterleri adı verilmektedir¹.

XIX. yüzyıla gelinceye kadar Osmanlı Devleti'nde memur olabilmek için konulmuş ciddi kriterler bulunmamaktadır. Usta-Çırak usulüyle yetiştirilen memurlar devletin ihtiyacını karşılamaktaydı. Usta-Çıraklık usulünde ise genel olarak memur ve devlet ileri gelenlerinin çocukları çırak (şagird) olarak devlet dairelerine (kalemlere) alınırlardı. Çırak olarak alınan kişi on iki yaşına ulaştığında kalemlere devam ederdi. Devlet memuru ya da devletin ileri gelen bir üyesinin çocuğu oldukları için eğitimlerine çoğu zaman evde özel derslerle başlarlar ve mahallelerindeki caminin bitişiğindeki sıbyan mektebine de devam ederlerdi. Türkçe kitabet, inşa ve yazı çeşitlerini ise çırak olarak girdikleri bu kalemlerde öğrenirlerdi. Çırak olarak alınan memur adaylarına Haceler adı verilen en yüksek dereceli memurlar hocalık yaparlardı. Kalemde yetişen çıraklar öğrenimlerini tamamladıklarında asıl isminden farklı bir mahlas alırdı. Kabiliyetli çıraklara tecrübe olması maksadıyla bazı perakende ve önemsiz yazılar yazdırılırdı. Çıraklar ilk memuriyete girdiklerinde maaş almazlardı. 3-5 çalıştıktan sonra aylık 1 kuruş ile 10 kuruş arası bir miktar maaş tahsis edilerek mülazım olurlardı. Memuriyetle alakalı bilgi ve kıdemleri arttıkça aldıkları ücret de artardı. Başhalife mertebesine ulaşmak için çoğu zaman 20-30 sene, hatta bazı büyük kalemlerde 40-50 sene sabırla çalışmak gerektiğinden, çoğu memur adayı bu süreyi tamamlayamadan memuriyetten ayrılarak başka işlerde çalışmalarına sebep olmaktadır. Memur adaylarının yetiştirilmeleri için uygulanan bu usta-çırak sistemi istisnasız bütün devlet dairelerinde uygulanırdı. Zamanla kâtiplerin terfiinde iltimas ve adam kayırmaların olması üzerine ehliyetsiz ve liyakatsiz kişiler hak etmedikleri memurluklara gelmiştir. Bu usulsüzlüğün önüne geçmek adına 1838 tarihinde sınav sistemi getirilmiştir. İki aşamadan oluşan bu yeni sınav sisteminin birinci aşaması güzel yazı, ikinci aşaması ise verilen bir konuyu kitabet kurallarına göre tasvir eden vesika müsveddesinin yazılmasından oluşmaktaydı. İki aşamalı bu zorlu sınavın

*Arş. Gör., Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: omerkucak@hotmail.com

¹ Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1983, C.3, s. 210

değerlendirmesini ise tarafsız bir jüri yapıyor ve kazanan memurun hangi sınıf ve kadroya tayin edileceği kâğıdının üzerine not alınıyordu².

Tanzimat Fermanıyla birlikte memur alım rejimi gözle görülür bir değişime uğramıştır. II. Mahmud dönemiyle birlikte memur alımında köklü değişiklikler yaşanmıştır. Mekteb-i Maarif-i Adliye, Mekteb-i Ulüm-ı Edebiye gibi modern mektebler açılarak, buradan mezun olacak kişilerin imtihan usulüyle memur kadrolarına atanması kararlaştırılmıştır. Yine bu dönemde memurların mesai günleri, maaş usulleri, yargılanma şekilleri gibi özlük hakları bir sisteme oturtulmuştur³

II. Abdülhamid, parlamentonun ilk oturumunda yaptığı açılış konuşmasında, memurların görevleri ve emeklilikleriyle alakalı bir yasa tasarısından bahsederek, konuya verdiği ehemmiyeti vurgulamıştır. Memurların nitelikli bir eğitimden geçmesi ve adil bir seçimin üzerinde bilhassa durmuş, mülki kadrolara atanacak personelleri daha nitelikli hale getirmek amacıyla 1859'da açılmış olan Mülkiye Mekteblerini, Mekteb-i Mülkiye-i şahane adıyla genişletmiştir⁴.

Ahmed Cevdet Paşa'nın Dahiliye nazırlığı zamanında 1877 yılında mutasarrıf ve kaymakam gibi mülkiye memurlarının sicil kayıtlarını tutmak adına Bab-ı Âli bünyesinde 'Sicill-i Ahlâk' defteri hazırlandı⁵. Devlet bünyesindeki tüm personelin sicillerini tutmak maksadıyla 1879'da oluşturulan Sicill-i Ahval Komisyonu ile Sicill-i Ahval dairesi kuruldu⁶.

Sicill-i Ahval Defterlerinde memurların doğum yerleri, doğum tarihleri, aile durumları, okudukları okullar, okullarda gördükleri dersler, aldıkları diplomalar, bildikleri diller, memuriyete başlama yaşları, aldıkları maaşlar, liyakatleri, aldıkları terfi ve aziller gibi son derece önemli bilgiler bulunmaktadır.

B- XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Siirt

H. 1287 yılında Diyarbakır vilayetine bağlı bir liva olan Siirt; Garzan kazası (Beşiri ve Rıdvan Nahiyeleri), Şirvan kazası (Maa Espayrit Hizan ve Zirki nahiyesi), Eruh kazası (Maa Zilan Dirgöl Nahiyesi, Pervari Nahiyesi), Sason kazası (Hiyan nahiyesi) ndan oluşmaktaydı⁷. Bu dönemde Siirt livasının mutasarrıflığında Rumeli Beğlerbeği rütbesiyle Kağan paşa bulunmaktaydı⁸. Siirt livasına bağlı Garzan kazasında İstabl-ı Amire payelilerinden Abdülfettah Bey⁹, Şirvan kazasında Fethi Efendi¹⁰, Eruh Kazasında Emin Efendi¹¹ ve Sason Kazasında ise Yusuf Efendi¹² kaymakam olarak görev yapmaktaydı. Kazalara bağlı nahiyeler ise müdürlükle idare edilmekteydi ve her müdürün bir de kâtibi bulunmaktaydı¹³.

Liva İdare meclisinde Mutasarrıf, Naib, Müftü, Muhasebeci, Tahrirat müdürü tabi üye olarak görev yapmaktaydı. Mecliste gayr-i Müslimleri temsilen, Hacı Berho Ağa, Ermeni Murahhası Bedros Efendi, Keldani Murahhas vekili Mansur efendi, Yakubi Reisi Görgis Efendi, Protestan Reisi İlyas Efendi bulunmaktaydı¹⁴. Temyiz-i Hukuk meclisinde ise Apraham Efendi üye olarak hizmet etmekteydi¹⁵.

1293 yılında Diyarbakır eyaletine bağlı Siird Sancağı; Rıdvan kazası (beşiri Nahiyesi), Şirvan Kazası (Zirki Nahiyesi, Hizan Nahiyesi), Eruh Kazası (Pervari Nahiyesi), Sason Kazası (Garzan Nahiyesi, Hiyan Nahiyesi) ndan müteşekkildi¹⁶. H. 1294 / M. 1877-78 sayımına göre Diyarbakır bölgesine bağlı Siird Sancağının 9200 hanesi ve 15.000 kadar nüfusu bulunmaktadır. Erde¹⁷, Şirvan, Rıdvan, Sason kazaları da Siird Sancağı nüfus sayımına dahil edilmiştir¹⁸

Siirt H. 1298/ M. 1880-1881 tarihlerine kadar Diyarbakır vilayetine bağlı bir sancak olarak idare edilen Siirt, H. 1298/ M. 1880-1881 tarihinde yapılan değişikliklerle Bitlis Vilayetine bağlanmıştır. 1298/1880-

² Ali AKYILDIZ, Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform, s.52-54

³ Ramazan ÇELEM, Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Malatya Doğumlu Memurlar (1879-1909), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2014, s. 8

⁴ Mustafa KAYA, II. Abdülhamid Döneminde Ispartalı Memurlar (Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre1879-1909), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2014, s.21

⁵ Yunus Özger, "Sicill-i Ahval Defterlerinde Kayıtlı Bayburtilu Osmanlı Devlet Adamları", History Studies Dergisi, S. 7/4, s.70

⁶ Özger, a.g.m, s. 70

⁷ Diyarbakır Vilayet Salnamesi 1287 (def'a 2), s. 64-69

⁸ Diyarbakır Vilayet Salnamesi 1287 (def'a 2), s. 64

⁹ Diyarbakır Vilayet Salnamesi 1287 (def'a 2), s. 66

¹⁰ Diyarbakır Vilayet Salnamesi 1287 (def'a 2), s. 67

¹¹ Diyarbakır Vilayet Salnamesi 1287 (def'a 2), s. 68

¹² Diyarbakır Vilayet Salnamesi 1287 (def'a 2), s. 69

¹³ Diyarbakır Vilayet Salnamesi 1287 (def'a 2), s. 64-69

¹⁴ Diyarbakır Vilayet Salnamesi 1291 (def'a 6), s. 68

¹⁵ Diyarbakır Vilayet Salnamesi 1291 (def'a 6), s. 69

¹⁶ Diyarbakır Vilayet Salnamesi 1293 (def'a 8), s. 116-121

¹⁷ KARPAT'ın Erde diye bahsettiği kaza Eruh kazasıdır. Bkz. Kemal H. KARPAT, Osmanlı Nüfusu (1830-1914), İstanbul, 2010, Timaş yayınları (2. Baskı), s. 255.

¹⁸ KARPAT, a.g.e., s. 255.

1881 de Bitlis Vilayetine bağlı Siird Sancağı Eruh, Rızvan, Şirvan, Sason kazalarından ve Beşiri, Pervari, Hıyan, Zırki, Garzan ve Maa Esbayrit Mizan nahiyelerini ihtiva etmekteydi¹⁹.

Tablo-1: 1881/82-1893 Nüfus Sayımına Göre Siird Sancağı Nüfus Yapısı²⁰

	Kadın	Erkek
Müslümanlar	22.181	26.914
Ermeniler	5.457	6.514
Katolikler	1.058	1.368
Protestanlar	202	233
Monofizitler (Süryaniler)	755	965
Toplam	29.653	35.994
Genel Toplam	65.647	

Tablo-1’de görüldüğü üzere 1881/82-1893 nüfus sayımına göre Siird Sancağında büyük bir çoğunluğu Müslüman olmak üzere Ermeniler, Katolikler, Protestanlar, Süryaniler yaşamaktaydı. Gayr-i müslimler arasında en kalabalık olanları Ermeniler, en az olanları ise protestanlar idi. 22.181 i kadın ve 26.914 ü erkek olmak üzere toplam 49.095 müslüman yaşamaktaydı. Ermenilerin toplam nüfusu 11.971, Katoliklerin toplam nüfusu 2426, Protestanların toplam nüfusu 435 ve Süryanilerin toplam nüfusu ise 1720 idi. Siird Sancağı dahilinde 49.095 müslüman ve 16.552 gayr-i müslim olmak üzere toplam 65.647²¹ kişi yaşamaktaydı.

1300/1882 de Bitlis Vilayetine bağlı Siird Sancağı Rıdvan, Şirvan, Eruh, Garzan ve Pervari kazalarından oluşan bir yapıya sahipti²². 1302/1884 de Bitlis Vilayetine bağlı Siird Sancağı Rıdvan, Şirvan, Eruh, Garzan ve Pervari kazalarından ve Zırki, Beşiri ve Reşkonan nahiyelerinden oluşmaktaydı²³. 1310/1892 yılında Siird livası, doğusunda Pervari kazası, batısında Garzan ve güneyinde Bohtan nehrinin güneyinde bulunan Eruh kazası ve kuzeyinde ise Şirvan kazasıyla birlikte Bitlis Vilayetine bağlı bir liva konumundaydı. Siird livasının doğusunda Van Eyaleti ve Hakkari sancağı, batısında Diyarbakır Vilayeti, güneyinde Mardin Sancağının Midyat ve Cezire kazaları ve kuzeyinde ise Bitlis Vilayeti bulunmaktadır. Siirt Livasının bünyesinde merkez kazasıyla birlikte Eruh, Pervari, Garzan ve Şirvan kazaları ile Rıdvan, Dirgöl, Zırki nahiyeleri yer almaktadır.²⁴ Bu dönemde Siirt’in idari yapısında Diyarbakır’dan ayrılıp Bitlis’e bağlanmasının yanısıra zaman zaman kaza-nahiye yapılandırılmasında da tasarrufa gidildiği görülmektedir. 1882 yılında Siird Sancağına bağlı bir kaza olarak idare edilen Rıdvan yerleşimi, 1892 yılında nahiye olarak tasarruf edilmiştir.

1333/1334/1917/1918 de Pervari, Garzan, Eruh, Şirvan ve Şırnak kazalarından oluşan Siird Sancağı Bitlis, Muş ve Genç sancaklarıyla birlikte Bitlis vilayetini oluşturmaktaydı²⁵.

Tablo-2: 1914 yılı Siird Nüfusu²⁶

Yerleşim Yeri	Müslümanlar	Ermeniler	Protestanlar	Süryaniler	Keldaniler	Toplam
Siirt	27.649	2218	412	775	1549	32603
Eruh	22677	1890		714	954	26235
Pervari	6415	1326			1781	9522
Şirvan	15181	1169		1109	72	17459

¹⁹ Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1298 (Def’a 36), s.60; Metin TUNCEL Siirt’in Bitlis’ e bağlandığı tarihi 1884 yılı olarak vermektedir. Bkz. Metin TUNCEL, ‘Geçmişten Günümüze Siirt Şehri’, Uluslararası Siirt Sempozyumu, İzmir, 2007, s. 28

²⁰ KARPAT, a.g.e., s. 274-275

²¹ KARPAT sancağın toplam nüfusunu 65.667 olarak belirtse de rakamların toplamı 65.647 ye tekabül etmektedir. Bkz. KARPAT, a.g.e., s. 274-275

²² Selçuk Günay, Resmî Devlet Salnâmelerine Göre (H.1263-1334) Osmanlı İmparatorluğu’nun Mülki Taksimatı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Ön Çalışması, Erzurum 1980, s.186

²³ Günay, s.210

²⁴ Salname-i Vilayet-i Bitlis 1310 (Def’a-1), s. 231

²⁵ Günay, s.253-254

²⁶ Tablo oluşturulurken KARPAT’tan yararlanılmıştır. Bkz. KARPAT, a.g.e., s. 366-367

Garzan	14541	4225	107	1044		19989
Toplam	86463	10828	519	3642	4356	105808

1914 yılındaki nüfus sayımında da gerek Siirt merkezde ve gerekse de diğer kazalarında Müslümanlar nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktaydı. Siirt ve kazaları Eruh, Pervari, Şirvan ve Garzan'da Müslümanlarla birlikte Ermeni, Protestan, Süryani ve Keldani milletlerine mensup gayr-i müslimler yaşamaktaydı. Protestanlar Siirt Merkez ve Garzan kazalarında yaşamaktadırlar. Süryaniler ise Siirt, Eruh, Şirvan ve Garzan kazalarında yaşamaktadırlar. Keldaniler ise Siirt, Eruh, Pervari ve Şirvan kazalarında yaşamaktadırlar.

Tablo-3: 1890 yılında Siird Sancağında Müslim ve Gayrimüslimlerin Eğitim Kurumları²⁷

Topluluk Adı	Mektep Adı	Mektep Sayısı	Muallim Sayısı	Talebe Sayısı
Müslüman	Medrese	6	6	100
Müslüman	Rüşdiye	1	3	170
Müslüman	Sıbyan	57	57	4.040
Ermeni Gregoryan	Erkek Mektebi	2	4	180
Ermeni Gregoryan	Kız Mektebi	1	2	100
Ermeni Gregoryan	İbtidai Mektebi	23	23	1.070
Ermeni Protestan	Erkek Mektebi	2	2	40
Ermeni Protestan	Kız Mektebi	1	1	15
Keldani	Erkek Mektebi	4	8	325
TOPLAM		97	106	6.040

1890 yılında Siirt sancağı dahilinde Müslümanlara ait 6 adet medrese de toplam 6 Muallim ve 100 talebe eğitim görmekteydi. Müslümanlara ait 1 adet rüşdiye mektebinde 3 adet muallim görev yapmaktaydı. Rüşdiye mektebinin öğrenci sayısı ise 170 idi. Müslümanların sıbyan mektebi sayısı ise 57 idi. Sıbyan mekteplerinde 57 adet muallim görev yapmakta ve toplam 4040 öğrenci öğrenim görmekteydi. 1890 yılında Siirt dahilinde Ermeni Gregoryanların 1 adet Kız Mektebi, 2 adet erkek Mektebi ve 23 adet de İbtidai mektebi bulunmaktaydı. Bu okullarda toplam 29 muallim görev yapmaktaydı. Gregoryan mekteplerinin toplam öğrenci sayısı 1350 idi. Ermeni Protestanların ise 2 tane erkek mektebi ve 1 tane de kız mektebi olmak üzere toplam 3 mektebi bulunmaktaydı. Bu 3 mektebde 3 muallim görev yapmaktaydı. Ermeni protestan mekteplerinin toplam öğrenci sayısı ise 55 idi. Keldanilerin ise 4 adet erkek mektebi bulunmaktaydı. Keldani mekteplerinde 8 muallim görev yapmaktaydı. Keldani mekteplerinin toplam öğrenci sayısı ise 325 idi. Bu dönemde Siirt sancağında Müslümanların toplam öğrenci sayısı 4310, Gayr-i Müslimlerin öğrenci sayısı ise 1730 idi.

Tablo-4: 1892 Bitlis Vilayet Salnamesine göre Siird Sancağındaki Gayrimüslimlerin mektepleri ve öğrenci sayıları²⁸

Topluluk Adı	Mektep Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı	Toplam
Ermeni	11	44	256	300
Keldani	3	45	80	125
Protestan	2	36	60	96
Toplam	16	125	396	521

1892 yılında Siirt'de yer alan 11 adet ermeni mektebinde 44 ü Kız ve 256 tanesi erkek olmak üzere toplam 300 öğrenci öğrenim görmekteydi. 3 adet Keldani mektebinde ise 45 tanesi kız ve 80 tanesi Erkek olmak üzere toplam 125 öğrenci öğrenim görmekteydi. Protestan mekteplerinin sayısı ise 2 idi. Protestan mekteplerinde 36 adet kız ve 60 adedi de erkek olmak üzere toplam 96 öğrenci öğrenim görmekteydi. Siirtteki toplam Gayr-i Müslim öğrenci sayısı 125 kız ve 396 erkek olmak üzere toplam 521 idi. Bu dönemde Siirt'te 16 adet gayr-i müslim okulu bulunmaktaydı.

²⁷ Mehmet Ali YAŞAR, 19. Yüzyılın İkinci yarısında Siirt (Osmanlı Devlet istatistiklerine Göre), Uluslararası Siirt Sempozyumu, İzmir, 2007, s.170

²⁸ Mehmet Ali YAŞAR, a.g.m., s.172

Tablo-5: 1898 Maarif Salnamesine göre Siird merkezdeki Gayrimüslim Mektepleri ve öğrenci sayıları²⁹

Yapılış Yılı	Mektebin İsmi	Kız öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı	Toplam
1280	Keldani Katolik Rüşdiyesi	30	50	80
1300	Ermeni Rüşdiyesi	130	120	250
Bilinmiyor	Protestan Rüşdiyesi	50	48	98
Toplam		210	218	428

1898 yılında Siirt'te birer adet keldani Katolik Rüşdiyesi, Ermeni Rüşdiyesi ve Protestan Rüşdiyesi bulunmaktaydı. Keldani Katolik Rüşdiyesinde 30 adet Kız ve 50 adet erkek olmak üzere toplam 80 öğrenci öğrenim görmekteydi. Ermeni Rüşdiyesinde ise 130 adet kız ve 120 adet erkek olmak üzere toplam 250 öğrenci öğrenim görmekteydi. Protestan Rüşdiyesinde ise 50 adet kız ve 48 adet erkek olmak üzere toplam 98 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu dönemde Siirt ilinde faaliyet gösteren 3 gayr-i Müslim Rüşdiyesinde toplam 428 öğrenci öğrenim görmekteydi.

SİCİLL-İ AHVÂL DEFTERLERİNDE KAYITLI BULUNAN SİİRTLİ GAYR-İ MÜSLİM MEMURLARIN SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL DURUMLARI

1- Siirdli Gayrimüslim Memurların Doğum Tarihleri ve Aile Durumları

Çalışmamızda, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl İdare-i Umumiyesi kataloğu taranmış ve Siird doğumlu Gayrimüslim memurlar ele alınmıştır. Katalog taramalarında Siird doğumlu toplam 89 memur bulunmaktadır. Bahsi geçen katalogda Siird doğumlu 18 Gayrimüslim memur tespit edilmiştir. Bunlar Yosef Efendi³⁰, Mansur Galip Efendi³¹, Davud Efendi³², Nasri Efendi³³, Estepan Efendi³⁴, Yakob Efendi³⁵, Nasri Efendi(2)³⁶, Abus Şükri efendi³⁷, Cercis Anis Efendi³⁸, Davud Efendi(2)³⁹, Aziz Efendi⁴⁰, İsrail efendi⁴¹, Antuan efendi⁴², Cercis efendi⁴³, İsa Efendi⁴⁴, Danyal Efendi⁴⁵, Hanna Habib Efendi⁴⁶, Agob Efendi⁴⁷ dir.

Tablo-6: Memurların Doğum Tarihleri ve Aile Bilgileri⁴⁸

Memurun Adı	Doğum Tarihi	Babasının Adı	Babasının Mesleği
Yosef Efendi	1291	Hanna Sigar	Duyun-u Umumiye Nezareti
Mansur Galib Efendi	1278	Batras Edmon	-
Davud Efendi	1288	Mardinli Yusuf Efendi	Duyun-u Umumiye Nezareti Muhasebe Refiki

²⁹ Mehmet Ali YAŞAR, a.g.m., s.172

³⁰ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 101, Gömlek No: 353, Tarih: 29/Z/1291

³¹ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 41, Gömlek No: 47, Tarih: 29/Z/1278

³² BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 56, Gömlek No: 13, Tarih: 29/Z/1288

³³ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 57, Gömlek No: 289, Tarih: 29/Z/1287

³⁴ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 61, Gömlek No: 19, Tarih: 29/Z/1286

³⁵ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 61, Gömlek No: 115, Tarih: 29/Z/1267

³⁶ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 61, Gömlek No: 349, Tarih: 29/Z/1283

³⁷ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 88, Gömlek No: 353, Tarih: 29/Z/1284

³⁸ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 106, Gömlek No: 167, Tarih: 29/Z/1297

³⁹ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 102, Gömlek No: 325, Tarih: 29/Z/1280

⁴⁰ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 122, Gömlek No: 233, Tarih: 29/Z/1292

⁴¹ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 123, Gömlek No: 137, Tarih: 29/Z/1296

⁴² BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 123, Gömlek No: 177, Tarih: 29/Z/1283

⁴³ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 128, Gömlek No: 467, Tarih: 29/Z/1289

⁴⁴ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 136, Gömlek No: 317, Tarih: 29/Z/1289

⁴⁵ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 137, Gömlek No: 375, Tarih: 29/Z/1285

⁴⁶ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 177, Gömlek No: 383, Tarih: 29/Z/1307

⁴⁷ BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 198, Gömlek No: 231, Tarih: 29/Z/1292

⁴⁸ Bu bilgiler memurların Sicil kayıtlarından elde edilmiştir.

Nasri Efendi	1287	Harunyan Babi Efendi	Siird Bidayet Mahkemesi Hukuk Dairesi Azası
Estepan Efendi	1286	Ohannes Ağa	Dülger
Yakob Efendi	1267	Şemais Tema	Tüccar
Nasri Efendi (2)	1283	Abdullah Kirkos Ağa	Kuyumcu
Abus Şükri Efendi	1284	Hanne Abus	Siird Bidayet Ceza Dairesi Azası
Cercis Anis Efendi	1297	Yusuf Ziya Efendi	Duyun-u Umumiye Nezaretinde memur
Davud Efendi (2)	1280	Hanadhi	Tüccar
Aziz Efendi	1292	Şoriz Cercis Ağa	Bezzaz (Manifaturacı)
İsrael Efendi	1296	Griboş Esad	-
Antuan Efendi	1283	Keşişzade Cemal Efendi	Duyun-u Umumiye Nezareti Sandık Emini
Cercis Efendi	1289	Ermeni Zadozade Siirdli Garibo Efendi	-
İsa Efendi	1289	Gorgis Ağa	Boyacı esnafı
Danyal Efendi	1285	Terzibaşıyan Maksi Haron Efendi	Bezzaz(Manifaturacı)
Hanna Habib Efendi	1307	Mihail	-
Agob Efendi	1292	Herbiyanzade Abdo Kigork Efendi	-

Yukarıda Tablo 6' da görüldüğü üzere Sicil kayıtlarının incelenmesi sonucu elde ettiğimiz bilgiler ışığında Siird doğumlu 18 memurun doğum tarihleri 1267 ile 1307 arasında değişmektedir. 18 memur arasında en eski memur 1267 doğumlu Yakob Efendi ve son memur ise 1307 doğumlu Hanna Habib Efendi'dir. Siirdli gayrimüslim memurlardan 5 tanesinin babasının mesleği bilinmemektedir. Memurların babalarının meslek gruplarına baktığımızda 2 tanesi Bezzaz(Manifaturacı), 3 tanesi Duyun-u Umumiye Nezareti Sandık Emini, Duyun-u Umumiye Nezareti Muhasebe Refiki, Siird Bidayet Mahkemesi Hukuk Dairesi Azası, Dülger, Tüccar, Kuyumcu, Siird Bidayet Ceza Dairesi Azası, Duyun-u Umumiye Nezaretinde memur, Boyacı esnafıdır.

Tablo-7 Siirdli Gayr-i Müslim Memurların Öğrenim Durumları⁴⁹

Memurun Adı	İlköğrenim	Ortaöğrenim	Bildiği Diller
Yosef Efendi		Rüşdiye mektebinde okumuş, fakat şهادetname almamıştır.	Türkçe okur yazar, Arapça ve Kürtçe tekellüm eder.
Mansur Galib Efendi	Musul Keldani Katolik Mektebi		Arapça, Türkçe ve Keldanice
Davud Efendi	Siird Keldani Mektebi		Arapça, Türkçe, Fransızca okur yazar ve Kürdçe konuşur.
Nasri Efendi	Mekatib-i Adiyye!		Arapça, Türkçe, Ermenice okur yazar, Kürdçe konuşur.
Estepan Efendi	Ermeni ve Protestan mektepleri		Türkçe okur yazar ve Arapça, Kürdçe ve Türkçe konuşur.

⁴⁹ Bu bilgiler memurların Sicil kayıtlarından elde edilmiştir.

Yakob Efendi	Siird Keldani Mektebi		Arapça, Türkçe ve Keldanice okur yazar, Kürdçe konuşur.
Nasri Efendi (2)	Ermeni ve Rüşdiye mekteplerinde okumuş fakat şahadetname almamıştır.	Rüşdiye	Arapça ve Türkçe okur yazar.
Abus Şükri Efendi	Siird Katolik Mektebi		Arapça, Türkçe ve Fransızca okur yazar ve Kürdçe konuşur.
Cercis Anis Efendi	Siird Keldani Mektebi		Arapça, Türkçe ve Fransızca okur yazar.
Davud Efendi (2)	Sıbyan Mektebi	-	Arapça ve Türkçe okur yazar.
Aziz Efendi	Siird Keldani Katolik Mektebi	Rüşdiye	Arapça, Türkçe ve Keldanice okur yazar ve Fransızca ile Kürdçeye de aşinadır.
İsrael Efendi	Siird Ermeni Mektebi	Rüşdiye	Arapça, Türkçe ve Ermenice okur yazar ve Kürdçe konuşur.
Antuan Efendi	Keldani Mektebi		Türkçe okur yazar, Arapçaya aşinadır.
Cercis Efendi	Keldani Katolik Sıbyan mektebi		Arapça ve Türkçe okur yazar.
İsa Efendi	Mekteb-i İbtidai		Türkçe okur yazar, Arapça konuşur.
Danyal Efendi	Ermeni Mektebi		Türkçe, Arapça ve Ermenice okur yazar ve Kürdçe konuşur.
Hanna Habib Efendi	Ecnebi mektepleri		Türkçe, Arapça ve Fransızca okur yazar.
Agob Efendi	Ermeni İbtidaisi	Rüşdiye	Türkçe Arapça ve Ermenice konuşur.

Kayıtlarda memurların aldıkları eğitim bilgileri ayrıntılı olarak verilmektedir. Memurların tamamına yakını öğrenimlerini gayrimüslim okullarında tamamlamışlardır. Mansur Galib Efendi, Davud Efendi, Yakob Efendi, Cercis Anis Efendi, Aziz Efendi, Antuan Efendi, Cercis Efendi Keldani/Keldani Katolik mekteplerinde öğrenim görmüşlerdir. Estepan Efendi, Nasri Efendi, İsrail Efendi, Danyal Efendi, Agob Efendi Ermeni mekteplerinde öğrenim görmüşlerdir. Nasri Efendi mekatib-i Adıyyede, Abus Şükri Efendi Katolik mektebinde, İsa Efendi Mekteb-i İbtidai'de ve Hanna Habib Efendi ise Ecnebi mekteplerinde öğrenimini tamamlamıştır. Nasri efendi öğrenim görmüş fakat şahadetname (diploma) alamamıştır. Gayri-Müslim memurların hemen hemen tamamı Türkçe ile beraber Arapça'ya ve Kürdçeye vakıftırlar. Memurlardan Mansur Galip Efendi, Yakob Efendi ve Aziz Efendi Keldanice dilini bilmektedirler. Hanna Habib Efendi, Davud Efendi, Abus Şükri Efendi, Cercis Anis efendi ve Aziz Efendi ise Fransızca dilini bilmektedirler. Nasri Efendi, İsrail Efendi, Danyal Efendi ve Agob Efendi ise Ermenice dilini bilmektedirler.

Tablo-8 Siirdli Gayr-İ Müslim Memurların Görevleri ve Aldıkları Maaşlar⁵⁰

Memurun Adı	Memuriyete Giriş yaşı	İlk Görevi	İlk Maaşı	Son Görevi
Yosef Efendi	15	Duyun-u Umumiye Nezareti Muhasebe kalemi	140 Guruş	Zirki memlehası
Mansur Galib Efendi	26	Şehrizer Sancağı Sandık Sarraflığı	675 Guruş	Şehrizer Sancağı Sandık Sarraflığı
Davud Efendi	16	Siird Merkez Müdüriyeti Kalemi	250 Guruş	Siird Duyun-u Umumiye Nezareti Tahrirat Mukayyidliği

⁵⁰ Bu bilgiler memurların Sicil kayıtlarından elde edilmiştir.

Nasri Efendi	18	Zerki memlehası Kantarcılığı	140 Guruş	Siird Duyun-u Umumiye Nezareti Muhasebe Mukayyidliği
Estepan Efendi	18	Salha Memlehası	200 Guruş	Mardin Duyun-u Umumiye Müdüriyeti
Yakob Efendi	40	Cubul! Memlehası	225 Guruş	Cubul! Memlehası
Nasri Efendi (2)	19	Mel(e)fan Memlehası Kitabet-i Saniliği	240 Guruş	Mel(e)fan Memlehası Sandık Sarraflığı
Abus Şükri Efendi	18	Reji İdaresi	60 Guruş	Eruh kazası mal müdürlüğü
Cercis Anis Efendi	17	Duyun-u Umumiye Nezareti Müfettişlik Kalemi	250 Guruş	Mardin Duyun-u Umumiye Müdüriyeti İkinci Kitabeti
Davud Efendi (2)	20	Rıdvan kazası sandık memurluğu	270 Guruş	Mardin Duyun-u Umumiye Müdüriyeti kitabeti
Aziz Efendi	20	Mel(e)fan memlehası kantarcı Muavinliği	175 Guruş	Melefan Memlehası İkinci Kitabeti
İsrael Efendi	18	Mel(e)fan memlehası Anbar Eminliği	300 Guruş	Zirki Memlehası Anbar Eminliği
Antuan Efendi	20	Zirki Memlehası Anbar Eminliği	300 Guruş	Duyun-u Umumiye Nezareti tahrirat kalemi
Cercis Efendi	21	Siird Duyun-u Umumiye Nezareti melefan Memlehası Kantarcı Muavinliği	175 Guruş	Sadhi? Memleha anbarcılığı
İsa Efendi	16	Melefan memlehası daimi Piyade Kolculuğu	150 Guruş	Dersaadet müskirat, cisir cedid memurluğu
Danyal Efendi	21	Siird Duyun-u Umumiye Nezareti Muhasebe Kalemi	240 Guruş	Memleha Anbar eminliği
Hanna Habib Efendi	21	Bitlis ziraat bankası ikradat mukayyidliği	300 Guruş	-
Agob Efendi	30	Siird Bidayet Mahkemesi Azalığı	250 Guruş	Liz nahiyesi

Gayr-i Müslim memurlar arasında memuriyete başlama yaşı olarak en erken başlayan 15 yaşında ilk görevine atanan Yosef Efendidir. En yaşlı memur ise ilk görevine 40 yaşında atanan Yakob Efendi'dir. Memurlar arasında göreve başladıklarında aldıkları maaş bakımından en az maaş alanı aylık 60 guruş maaş ile çalışan Abus Şükri Efendi'dir. İlk görevine en yüksek maaşla başlayan ise aylık 675 Guruş maaş ile memuriyete atanan Mansur Galip Efendidir. Mansur Galip Efendi Şehrizer Sancağı Sandık Sarraflığı görevine atanmıştır. Yosef Efendi, Cercis Anis efendi, Cercis Efendi, Danyal Efendi Duyun-u Umumiye Nezaretine bağlı memurluklarda görev yapmaktadır. Nasri Efendi, Estepan Efendi, Yakob Efendi, Nasri Efendi(2), Aziz Efendi, İsrail Efendi, Antuan efendi, Cercis Efendi ve İsa efendi memlehalarda çeşitli görevlerde çalışmaktaydılar. Hanna Habib Efendi Ziraat Bankasında, Davud Efendi Merkez müdüriyeti kaleminde, Abus Şükri efendi Reji idaresinde Agob Efendi ise Bidayet mahkemesi Azalığında görev yapmaktaydılar. Memurlar sadece Siirt'de değil çeşitli tarihlerde farklı il ve kazalarda da görev yaptıkları sicil kayıtlarından anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Mansur Galip Efendi Şehrizer Sancağında, Estepan Efendi, Cercis Anis Efendi, Davud efendi(2), Mardin'de görev yaptıkları görülmektedir. İsa Efendi ise Dersaadet'de görev yapmıştır.

SONUÇ

Osmanlı devletinin XIX. Yüzyılda yapmış olduğu reformlar sonucunda birçok alanda gözle görülür değişimler yaşanmıştır. Bu değişikliklerin yaşandığı alanlardan biri de bürokrasidir. Fransız ihtilalinin getirdiği eşitlik ilkesi ülke yönetimine de tesir etmiştir. XIX. Yüzyıl boyunca yapılan reformlar (Tanzimat ve Islahat Fermanları) neticesinde tüm Osmanlı vatandaşlarının Müslim/Gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın devlet memurluklarına girebilmelerinin önü açılmıştır. Memurların görevleri, maaşları, çalışma saatleri, çalışma koşulları, işleyebilecekleri suçlara verilecek cezalar, memurlukta başarı gösterenlerin ne şekilde taltif edileceğine dair buna benzer birçok husus düzenlenen kanunlarla belirtilmiştir.

Oluşturulan bu yeni anlayışın uygulanması neticesinde ülkenin birçok yerinde Gayrimüslim vatandaşımızın devlet memurluklarına getirildiğini görmekteyiz. Ülkenin Balkan Coğrafyasında ağırlıklı olarak Rum, Yahudi ve Slav kökenli memurlara rastlanırken, Anadolu Coğrafyasında ise Ermeni kökenli memurlara daha sık rastlanmaktadır. Çalışmamızda incelediğimiz Siirt doğumlu 18 Gayrimüslim memur bu gerçeği gözler önüne sermektedir. Memurların görevlerine baktığımızda yönetimin hemen hemen her alanında görev yaptıklarını görmekteyiz. Gayrimüslim memurların Anadolu coğrafyasının hakim dili olan

Arapça, Türkçe, Kürtçe gibi dilleri bilmelerinin yanısıra kendi dilleri ile birlikte bir de Fransızcaya hakim olduklarını görmekteyiz. Bahsi geçen 18 memurun büyük bir bölümünün Fransızca'yı biliyor olması o dönemki memurların donanım özelliklerini göstermesi açısından önemlidir.

Siird doğumlu Gayrimüslim memurlar ağırlıklı olarak Duyun-u Umumiye Nezaretine bağlı memlehalarda istihdam edilmişlerdir.

Siird sancağında Gayr-i Müslimlerin XIX. Yüzyılın sonlarında okullaşma da sıkıntı yaşamadıklarını görmekteyiz. Gerek Ermeniler, gerekse de Keldaniler, Protestanlar, Katolikler çeşitli öğrenim kademelerinde okullar açmışlardır. Bu okullardaki öğrenci mevcutları Gayr-i Müslimlerin eğitime verdikleri önemi de gözler önüne sermektedir.

Memurların görev yaptıkları yerlere göre aldıkları maaşlarda değişiklikler göstermekteydi. 60 guruş maaşla çalışan da vardı, 675 guruş maaşla çalışanda.

Milliyetçilik akımının neticesinde çok uluslu imparatorluklarda sosyal ve siyasal bunalımların yaşandığı XIX. Yüzyılın son çeyreğinde Siirt gibi bir taşra kentinde azımsanmayacak oranda Gayrimüslim memurun istihdam edilmesi Osmanlı hoşgörüsünü göstermesi açısından dikkat çekicidir.

KAYNAKÇA

A- Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA: DH.SAİD. d..., Dosya No: 101, Gömlek No: 353, Tarih: 29/Z/1291

Dosya No: 41, Gömlek No: 47, Tarih: 29/Z/1278

Dosya No: 56, Gömlek No: 13, Tarih: 29/Z/1288

Dosya No: 57, Gömlek No: 289, Tarih: 29/Z/1287

Dosya No: 61, Gömlek No: 19, Tarih: 29/Z/1286

Dosya No: 61, Gömlek No: 115, Tarih: 29/Z/1267

Dosya No: 61, Gömlek No: 349, Tarih: 29/Z/1283

Dosya No: 88, Gömlek No: 353, Tarih: 29/Z/1284

Dosya No: 106, Gömlek No: 167, Tarih: 29/Z/1297

Dosya No: 102, Gömlek No: 325, Tarih: 29/Z/1280

Dosya No: 122, Gömlek No: 233, Tarih: 29/Z/1292

Dosya No: 123, Gömlek No: 137, Tarih: 29/Z/1296

Dosya No: 123, Gömlek No: 177, Tarih: 29/Z/1283

Dosya No: 128, Gömlek No: 467, Tarih: 29/Z/1289

Dosya No: 136, Gömlek No: 317, Tarih: 29/Z/1289

Dosya No: 137, Gömlek No: 375, Tarih: 29/Z/1285

Dosya No: 177, Gömlek No: 383, Tarih: 29/Z/1307

Dosya No: 198, Gömlek No: 231, Tarih: 29/Z/1292

B- Salnameler

Diyarbakir Vilayet Salnamesi 1287 (Def'a 2)

Diyarbakir Vilayet Salnamesi 1291 (Def'a 6)

Diyarbakir Vilayet Salnamesi 1291 (Def'a 6)

Diyarbakir Vilayet Salnamesi 1293 (Def'a 8)

Salname-i Vilayet-i Bitlis 1310 (Def'a-1)

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1298 (Def'a 36)

C- Tetkik Eserler

AKYILDIZ, Ali (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, İstanbul: Eren Yayıncılık.

ÇELEM, Ramazan (2014). *Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Malatya Doğumlu Memurlar (1879-1909)* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÜNAY, S. Selçuk (1980). *Resmî Devlet Salnâmelerine Göre (H.1263-1334) Osmanlı İmparatorluğu'nun Mülkî Taksimatı*, Basılmamış Doktora Ön Çalışması, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARPAT, Kemal H. (2010). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, İstanbul: Timaş Yayınları

KAYA, Mustafa (2014). *II. Abdülhamid Döneminde İspartalı Memurlar (Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre 1879-1909)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGER, Yunus (2015). "Sicill-i Ahval Defterlerinde Kayıtlı Bayburtlu Osmanlı Devlet Adamları", *History Studies*, S. 7/4, ss. 69-85.

TUNCEL, Metin (2007). *Geçmişten Günümüze Siirt Şehri*, İzmir: Uluslararası Siirt Sempozyumu. ss.26-30.

PAKALIN, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: C.3.

YAŞAR, Mehmet Ali (2007). *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Siirt (Osmanlı Devlet İstatistiklerine Göre)*, İzmir: Uluslararası Siirt Sempozyumu. ss.161-179.